

ELENA PALUBINSKIENĖ  
GIEDRĖ ČEPAITIENĖ

# Lietuvių kalba

Vadovėlis VII klasei  
Antroji knyga



## Turinys

|                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------|-----|
| Gramatinės santrumpos .....                                            | 5   |
| <b>Plečiame morfologijos žinias</b> .....                              | 6   |
| <b>Įvardis</b> .....                                                   | 6   |
| Įvardžio reikšmė ir gramatiniai požymiai .....                         | 7   |
| Asmeniniai, savybiniai ir sangražinis įvardžiai .....                  | 10  |
| Kai kurie įvardžių vartojimo ir rašybos ypatumai .....                 | 14  |
| Užduočių bankas .....                                                  | 20  |
| <b>Skaitvardis</b> .....                                               | 26  |
| Skaitvardžių skyriai. Kiekinių skaitvardžių poskyriai .....            | 27  |
| Dauginių ir kuopinių skaitvardžių daryba, vartojimas .....             | 31  |
| Kiekinių skaitvardžių kaitymo ir rašybos ypatumai .....                | 35  |
| Kelintinių skaitvardžių rašyba, vartojimas .....                       | 41  |
| Skaitvardžių rūšys pagal sandarą.                                      |     |
| Samplaikinių skaitvardžių linksniavimas .....                          | 46  |
| Datos rašymas. Matų, piniginių vienetų santrumpos .....                | 49  |
| Užduočių bankas .....                                                  | 56  |
| <b>Prieveiksmis</b> .....                                              | 64  |
| Prieveiksmio reikšmė ir gramatiniai požymiai .....                     | 65  |
| Prieveiksmių daryba ir laipsniavimas .....                             | 68  |
| Užduočių bankas .....                                                  | 74  |
| <b>Kartojame veiksmažodžio asmenuojamąsias formas</b> .....            | 78  |
| Užduočių bankas .....                                                  | 84  |
| <b>Veiksmažodžio neasmenuojamosios formos</b> .....                    | 88  |
| <b>Dalyvis</b> .....                                                   | 88  |
| Dalyvio reikšmė ir gramatiniai požymiai .....                          | 89  |
| Dalyvių rūšys, vartojimo ypatumai .....                                | 93  |
| Veikiamųjų dalyvių laikai, daryba .....                                | 96  |
| Veikiamųjų dalyvių linksniavimas, rašyba .....                         | 100 |
| Neveikiamųjų dalyvių laikai, daryba, kaitymo ir rašybos ypatumai ..... | 105 |
| Sangražinės ir įvardžiuotinės dalyvių formos, jų vartojimas .....      | 110 |

# Plečiame morfologijos žinias

## Įvardis

**IŠSIAIŠKINSIME:** ką reiškia terminas *įvardis*; kodėl įvardžiai vartojami.

**MOKYSIMĖS:** atpažinti įvardį tekste; suprasti įvardžio kaitymo ypatumus; taisyklingai vartoti ir rašyti įvardžius.

**PASMALSAUSIME:** ar įvardis gali pakeisti pasakymo reikšmę; ką slepia žodis *tamsta*; kodėl be įvardžių neapsieina kitos linksniuojamosios kalbos dalys ir kt.

## Įvardžio reikšmė ir gramatiniai požymiai

- 151** 1. Perskaitykite **1** tekstą. Su draugais aptarkite, kurioms autoriaus mintims pritariate, dėl ko abejojate. Pasakykite šio teksto pagrindinę mintį.
2. Palyginkite abu tekstus. Kuris iš jų patrauklesnis, lengviau skaitomas? Kodėl?
3. Kuri kalbos dalis yra paryškinti **1** teksto žodžiai?
4. Įrodykite arba paneikite teiginį, kad įvardžiai gali būti kaitomi giminėmis, skaičiais ir linksniais.
5. Nustatykite, kuriomis sakinio dalimis gali eiti įvardis.
6. Kurį žodį pakeičia paryškintas antrojo sakinio žodis **jie**? Kodėl, jūsų manymu, autorius pasirinko šį žodį?
7. Kodėl tekstui reikia įvardžių?

### 1 MOKYKLINIS VADOVĖLIS

Šiuo metu sukrutome svarstyti, **kokie** turėtų būti gimtosios kalbos ir literatūros vadovėliai. Ne tik mokytojai, bet ir plačioji visuomenė žino, kad sausoki, atitrūkę nuo praktikos poreikių **jie** ugdo ne meilę, o kartais net abejingumą krašto kalbai ir kultūrai.

Mano galva, reikia gerai sutvarkyti pratimų struktūrą. Dauguma tekstų turi būti rišlūs, nes **jie** labiau ugdo mąstymą ir pastabumą (iš **jų** reikia **patiems** mokiniams išsirinkti reikalingą medžiagą), **jie** moko kurti rašinius, kultūringai bendrauti, kalbėti susirinkimuose, **jie** gali pateikti gražios informacijos apie **mūsų** istoriją ir nūdieną.

Pagaliau vadovėliuose turi būti ir įdomiosios gramatikos. Turime leidinius „100 kalbos mįslių“, „Gramatikos šalyje“, turime spaudoje paskelbtų gramatikos uždavinių ir galvosūkių, o vadovėliuose **viso to** kažkodėl kratomasi. Todėl nėra **ko** stebėtis, kad mokiniai, ypač berniukai, greitai nustoja domėtis **šia** disciplina, **ji** darosi nuobodžiu, net atgrasiu dalyku. Žinoma, vien kalbiniai galvosūkiai neišgelbės, bet kalbinio pru-



2. Sugalvokite ir parašykite sakinių, kuriuose įvardžiai rašytini su nosinėmis raidėmis.

Jau mokate rašyti įvardžiuotinius būdvardžius. Įvardžiuotinių įvardžių rašyba nuo jų nesiskiria, nosinės raidės rašomos šių linksnių galūnėse:

| vienaskaita                                                             | daugiskaita                                                              |
|-------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------|
| gal. (kq?) – <i>manąją gerąją</i> knygą,<br><i>tavąjį mažąjį</i> brolių | kilm. (ko?) – <i>manųjų gerųjų</i> knygų,<br><i>tavųjų mažųjų</i> brolių |
| įn. (kuo?) – <i>manąja gerąja</i> knyga                                 | gal. (kq?) – <i>manąsias gerąsias</i> knygas                             |

### 158 Įrašykite praleistas raides.

1. Visą dieną sav\_ barė, sav\_ peikė. (V. K.) 2. Man\_ močiutė barė, linelių raut išvarė. (tts.) 3. Jau jiedu riejas tarp sav\_s. (tts.) 4. Ir aš mačiau tav\_j\_ karalių, ir aš j\_m žemai lenkiausiu. (tts.) 5. Ar gražu sav\_ girti? 6. Gyvena svetima galva, kad sav\_j\_ tik pelai. (tts.) 7. Aš išėjau tav\_s ieškoti nusiminus ir parugėję radau. (V. Mč.) 8. Jaunos mergužėlės supins man\_s\_s kaseles. (tts.) 9. Aš jam aiškinu, o jis sav\_s\_s šneka, ir gana. (tts.) 10. Jei man\_j\_ pavogs, rėkte rėksiu. (J.) 12. Žadėsiu žodelį sav\_jam berneliui. (tts.)

- 159 1. Įrašykite praleistas raides, įvardžius pabraukite.  
2. Pasakykite įvardžių skaičių ir linksnį.

### VASAROS VAKARAS

Atsigr\_žiu ir matau, kiek daug žmonių čia susirinko. Jaunos mergaitės lengvomis suknelėmis ir su gėlėmis, taip pat vienas kitas paž\_stamas. Visi jie man primena neaprėpiamą pasaulio platumą, verčia



mane apie daug ką gerai pam\_styti. Einu. Rugių laukas tylus ir pamažu br\_sta. Kitame krante lyg susim\_stę žyniai stovi žali, galingi \_žuolai. Įdomu, apie ką jie m\_sto? Jie įpratę išk\_sti visus vasaros karščius, visas rudens darganas. Rodos, net laikas nedr\_sta su jais galynėtis. Dangumi jau nut\_so dvi raudonos pašvaistės, o tarp jų blyškiai mirga vieniša žvaigždė. Atsiremiu į tvorą, ilgai stoviu ir m\_stau, kol saulės šviesa visai užg\_sta, kol išigali naktis ir visi daiktai netenka savo bruožų.

Pagal Janį Akuraterį

### 160

Dviejuose šio teksto sakiniuose yra įvardžių. Raskite juos ir nustatykite jų skyrius.

Mokytojas liepia atsiversti pažymių knygeles. Bet Petriuko suolas tuščias.

– O kur tavoji? – teiraujasi mokytojas.

– Kai aš gavau dešimtuką ir parodžiau mamai, tai ji iki šiol demonstruoja mūsų giminaičiams.

Pagal knygą *Lietuvių liaudies anekdotai*

Daugiau užduočių rasite 1-ajame pratimų sąsiuvinyje.

### ĮVARDŽIO GRAMATINIO NAGRINĖJIMO PLANAS

1. Pradinė forma (vardininkas).
2. Kalbos dalis (įvardis).
3. Skyrius (asmeninis, savybinis, sangražinis).
4. Giminė (jei turi), skaičius, linksnis.
5. Kuo eina sakinyje.

### Nagrinėjimo pavyzdys

*Jos šypsena mane pakrerėjo.*

#### Žodžiu:

*jos*, pradinė forma *ji*, įvardis, asmeninis, moteriškosios giminės, vienaskaitos vardininkas; sakinyje eina pažyminiu (kieno šypsena? – *jos*).

#### Raštu:

*jos (ji)* – įv., asm., mot. g., vns. vard.; pažym. (kieno šypsena? – *jos*).



## PLEČIAME MORFOLOGIJOS ŽINIAS

### Įvardis. Įvardžio reikšmė ir gramatiniai požymiai

1. Paaiškinkite, ką sako įvardžio pavadinimas. (1 taškas)

2. Įvardį mokiniai dažnai painioja su daiktavardžiu, skaitvardžiu, ypač būdvardžiu. Paaiškinkite, kodėl. (1 taškas)

2.1. Remkitės pateikta lentele ir savais žodžiais pasakykite, kuo įvardis labiausiai skiriasi nuo daiktavardžio, būdvardžio ir skaitvardžio. (1 taškas)

|                                                         |                                           |
|---------------------------------------------------------|-------------------------------------------|
| <b>Daiktavardžiai:</b> svajonė, Tėvynė, vaiko, pievoje. | <b>Įvardžiai:</b> ji, tą, kažko, šioje.   |
| <b>Būdvardžiai:</b> gražus, šiltas, didelė.             | <b>Įvardžiai:</b> toks, kažkoks, visokia. |
| <b>Skaitvardžiai:</b> penketas, šešta.                  | <b>Įvardžiai:</b> keletas, kelinta.       |

3. Kurie iš pateiktų žodžių yra įvardžiai? Išrašykite juos (turėtumėte rasti 14). Įsidėmėkite jų rašybą. (7 taškai)

Stebuklas, visi, kiekvienas, lygūs, keleri, aštuoneri, penki, keli, aštuoniolika, keliolika, stiebas, niekas, švelnus, anoks, kas nors, kažin kas, tamsta, buvęs, savęs, gražioji, manoji, gerasis, manasis, gėlė, mane.

\*4. Sutartiniu ženklu pažymėkite įvardžių galūnę. Prie kiekvieno žodžio nurodykite, kaip ją nustatėte. (4 taškai)

Jis – ....., tavojoje – .....,  
ši – ....., savąjį – .....

5. Pagal pavyzdį atsakymų lentelėje pažymėkite, kuriomis sakinio dalimis eina paryškinti ir skaitmenimis pažymėti įvardžiai. (4 taškai)

1. Be reikalo **tu**<sup>1</sup> negąsdink **manęs**<sup>2</sup>. (A. Vč.) 2. Susitvarkęs Audrius suprato **savąją**<sup>3</sup> klaidą. (J. D.) 3. Čia viskas buvo **sava**<sup>4</sup>. (P. C.) 4. **Mums**<sup>5</sup> rodėsi, kad esame tėviškėje, **tarp savųjų**<sup>6</sup>. (K. B.)

5. **Ne vienas**<sup>7</sup> peikė **savuosius**<sup>8</sup> papročius ir gėrėjosi svetimaisiais. 6. Ir **viskas**<sup>9</sup>, kaip žmogaus gyvenime nebūna, prasidėjo iš naujo. (A. R.)

### Galimi atsakymai

A – veiksmu, B – tariniu, C – pažyminiu, D – papildiniu, E – vietos aplinkybe, F – būdo aplinkybe.

| Žodžio nr.                | 1 | 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | 9 |
|---------------------------|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| Kuria sakinio dalimi eina | A |   |   |   |   |   |   |   |   |

6. Tekste liko neparyškinti 6 įvardžiai. Išrašykite juos. (3 taškai)

Gražios **to** kaimo apylinkės, ypač rudenį. Sustoja, žiūrėk, **koks** kaimietis ant kalvelės, kur atėjo perkelti galvijų, ir, **visa** užmiršęs, dairosi aplinkui. Suplūktu tako ruože kiekvieną turbūt užklumpa prisiminimai. **Jokios** iš jų naudos, bet vis tiek stverį **juos** kaip tikriausią vertybę, pamėtėtą **kažkieno** dosnios rankos. Čia, nuošaliame kaime, gamta kiekvienam atseikėja tokių akimirkų, kitas senyvas žmogus, žiūrėk, daugiau nieko neveikia, tik ir gyvena **jomis**.

Bronius Radzevičius

\*\*6.1. Raskite tekste po žodį, atitinkantį visus nurodytus gramatinius požymius. (4 taškai)

- 1) Įv., mot. g., vns. kilm., sakinyje eina pažyminiu – .....
- 2) Įv., vyr. g., vns. naud., sakinyje eina papildiniu – .....
- 3) Įv., vyr. g., dgs. gal., sakinyje eina papildiniu – .....
- 4) Įv., mot. g., dgs. įn., sakinyje eina papildiniu – .....

2 \*\*1. Sugalvokite tris įvardžius, kuriuos sudarytų vien šaknis. (3 taškai)

2. Parašykite įvardį, kuriuo galima kreiptis ir į vieną, ir į kelis asmenis. (1 taškas)

3. Parašykite tris įvardžius, neturinčius giminės. (3 taškai)

4. Kai kurių žodžių vienaskaitos galininke nerašoma nosinė raidė. Kurios kalbos dalys yra tie žodžiai? Pateikite bent keturis pavyzdžius. (4 taškai)



5. Parašykite tris įvardžius, kurių vienaskaitos kilmininko galūnėje rašoma nosinė raidė. (1 taškas)

6. Kuris įvardis neturi vardininko, šauksmininko linksnių ir daugiskaitos? Kurio skyriaus šis įvardis? (1 taškas)

7. Išrašykite tekste pavartotus įvardžius (turėtumėte rasti 16). (8 taškai)

Jau kelinta diena, kai šeimininkės nėra namuose. Išvažiavo į miestą pas dukteris. Grįš tik po kelių savaitių. Nebegirdėti įprastinių garsų – indų barškėjimo virtuvėje, monotoniškų balsų, visos namo kertės atrodo tuščios, išmirusios. Už lango vėjas, lietus ir medžių ošimas. Jo nenustelbia kalbos, žingsniai, krosny nesikūrena ugnis, ir židinio atšvaitai nekrinta ant moliu plūktos aslos. Nejaukūs šio vakaro garsai net man, nors anksčiau aš beveik nė nepastebėdavau tos moters. Turbūt šeimininkas, bijodamas krustelėti, dabar sėdi prie lango, pasirėmęs veidą, žiūri, kaip čaižo klojimo skliautą lietus, kaip linguoja prie tvoros vyšnaitė ir vėjo nuplėšti lapai krinta į patįžusį daržo molį. Svetimas savo daiktų pasauly, jis žiūri į naktin ir darganon išeinančius trobesius. kažkas bauginamai svetimas sėlina prie jo iš visų namo kampelių, ir jis net žiburio nenori uždegti – visas persmelktas šio darganoto vakaro.

Bronius Radzevičius

7.1. Paaiškinkite paryškintų raidžių rašybą. (6 taškai)

Kelių, įprastinių, nenustelbia, žingsniai, krosny, kažkas.

7.2. Sutartiniais ženklais pažymėkite esančias reikšmines žodžių dalis: galūnę, šaknį, priešdėlį, priesagą, sangrąžos dalelę. (6 taškai)

Šio, kampelių, aš, nebegirdėti, nepastebėdavau, grįš.

## 1 (ISI)VERTINIMAS

| Galima surinkti 25 taškus. | Pasiekimai     |     |     |              |       |       |             |       |       |              |
|----------------------------|----------------|-----|-----|--------------|-------|-------|-------------|-------|-------|--------------|
|                            | Nepatenkinamas |     |     | Patenkinamas |       |       | Pagrindinis |       |       | Aukštesnysis |
| Surinkti taškai            | 0–2            | 3–4 | 5–7 | 8–9          | 10–12 | 13–14 | 15–17       | 18–19 | 20–22 | 23–25        |
| Pažymys                    | 1              | 2   | 3   | 4            | 5     | 6     | 7           | 8     | 9     | 10           |

## 2 (ISI)VERTINIMAS

| Galima surinkti 33 taškus. | Pasiekimai     |     |      |              |       |       |             |       |       |              |
|----------------------------|----------------|-----|------|--------------|-------|-------|-------------|-------|-------|--------------|
|                            | Nepatenkinamas |     |      | Patenkinamas |       |       | Pagrindinis |       |       | Aukštesnysis |
| Surinkti taškai            | 0–3            | 4–8 | 9–12 | 13–15        | 16–18 | 19–21 | 22–24       | 25–27 | 28–30 | 31–33        |
| Pažymys                    | 1              | 2   | 3    | 4            | 5     | 6     | 7           | 8     | 9     | 10           |

### Kai kurie įvardžių vartojimo ir rašybos ypatumai

3 1. Paaiškinkite, kodėl skirtingai parašyti paryškinti žodžiai. (6 taškai)

1. **Visą** rytų dangų užėmusi raudona pašvaistė. (J. P.) Jo kūbėliui **visa** tai pasirodė įdomu. (A. M.) 2. Garsenybė neigia turėjusi problemų su teisėtvara, bet jos gerbėjai mano ką **kita**. **Kita** kartą gyvenęs toks karalius. 3. **Šita** žmogų pažįstu seniai. **Visa šita** man labai neįdomu. 4. Obuoliai **jai** buvo ne tokie skanūs. (T. I.) **Jei** vilkas dantų neturėtų, niekas jo nebijotų. (tts.) 5. Aš **ne koks** tinginys, kad miegočiau iki vakaro. Oras pasitaikė tikrai **nekoks**. 6. **Už tai** mes jam esame labai dėkingi. Jis daug skaito, **užtai** daug žino.

2. Taisyklingai ištarkite žodžius. Paaiškinkite, kuo skiriasi jų reikšmė. (3 taškai)

Sugalvokite su šiais žodžiais po sakinių.

Māno – māno, mānēs – manēs, mēs – mēs.

3. Paaiškinkite paryškintų raidžių rašybą. (8 taškai)

Man**aj**i, sav**aj**a, man**uj**u, su man**aj**a, man**as**ias, sav**aj**am, man**a**jame, sav**uosi**uose.

4. Įrašykite praleistas raides. (4 taškai)

1. Oi, kaip jis man..... išg.....sdino. (K. S.) 2. Lauksiu tav.....s sugr.....žtant iš kelionės. (J. A.) 3. Nešė kiškis žvejį vis..... naktį. (P. C.) 4. Toje srityje ka.....kada gyveno jotvingiai. 5. Volunge aš perlėksiu pasaulį spindulių tav.....j..... nušviesta. (J. Dg.) 6. Man.....jame krepšyje yra keli obuoliai. 7. Atnešiu tav.....sias knygas. 8. Susitvarkęs Audrius suprato sav.....j..... klaidą. (J. D.)

(už 1 klaidą  
atimama  
0,5 tšk.)